

DESTRUKCIJA UNIVERZITETA U SRBIJI*

Uvod

Pobedonosni pohod aktuelne vlasti u Srbiji protiv univerziteta tokom poslednje decenije kulminirao je donošenjem Zakona o univerzitetu 26. maja 1998. godine.¹ Postajući moćno sredstvo u rukama volje za moć, taj zakon je omogućio ovdašnjoj vlasti da ukine univerzitetu razne aspekte i uslove autonomije, samouprave, slobode naučnog, istraživačkog i nastavnog rada. Univerzitet je dospao pod tutorstvo vlasti. Njegovi nastavnici pretvoreni su u činovnike države, a dekani i rektori u vazale političkih moćnika.

Zakon o univerzitetu grubo narušava i ukida statusnu i personalnu autonomiju univerziteta, ustavom garantovanu slobodu naučnog i umetničkog stvaralaštva i prava zaposlenih na autonomno odlučivanje o izboru članova radnog kolektiva fakulteta, dekana fakulteta i rektora univerziteta. Osim toga, ovaj zakon u odnosu na radnopravni status zaposlenih profesora ima povratno dejstvo, što je u suprotnosti sa Ustavom. Najzad, on je u suprotnosti i sa opšte-prihvaćenim standardima međunarodnog prava u oblasti akademskih prava i sloboda.

Velike kontroverze oko Zakona o univerzitetu – od načina njegovog donošenja pa sve do raznih posledica u vidu unutaruniverzitetskih sukoba, otkaza, otpuštanja, suspenzija itd. – jasno su ukazali na dubinu i sveobuhvatnost krize univerziteta i na autoritarnu vlast kao ključnu determinantu te krize. Univerzitet u Srbiji je kao nikada u svojoj istoriji podvrgnut državnoj samovolji, lišen svojstva pravnog lica. Umesto autonomije i slobode rada i stvaralaštva, uvedeni su mehanizmi direktnog uticaja državne vlasti na naučni, istraživački i nastavni rad na univerzitetu.

Bez obzira na sve kontroverze i konfuzije, univerzitet je postao izoštre-no sočivo u kojem se sabiraju brojna protivrečja i pitanja od dalekosežnog značaja za ishod procesa modernizacije i demokratizacije u Srbiji. Stoga ću u ovom radu, kao prilog raspravi o odnosu politike i prava, nastojati da Zakon o univerzitetu prikazem kao: 1) novi beočug u dugom lancu antiintelektualizma u Srbiji; 2) sredstvo u rukama volje za moć kojim se vrši podvlašćivanje i pravna destrukcija univerziteta; i 3) oblik samoporobljavanja i autokompromitacije univerziteta.

---

* Tekst je napisan septembra 1999. Pripremni odbor stručne rasprave "Univerzitet između pada i nade" prihvatio je tekst za jedan od uvodnih referata. Rasprava je održana 14. juna 2000. godine u Beogradu, u organizaciji Centra za unapređivanje pravnih studija u Beogradu i Alternativne akademske obrazovne mreže. Referati i diskusija sa ove rasprave nisu objavljeni.

1 Zakon o univerzitetu, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 20/1998.

Usud antiintelektualizma

Zakon o univerzitetu iz 1998. je beočug u lancu sličnih, kako prošlih tako i budućih, ratničkih pohoda na stožere institucija kulture u Srbiji, novo svedočanstvo o usudu antiintelektualizma na ovim prostorima. Tu se suočavamo sa velikom hipotekom naše tradicije, koju će intelektualci još dugo nositi kao krst. Reč je o intelektualnom ostrakizmu, nepoverenju i najgorem odnosu Srba prema svojim najumnijim ljudima. Nisu li Vuk, Slobodan Jovanović, Crnjanski i mnogi drugi veći deo svog života proveli u tuđini, jer se pokazalo da je lakše sticati priznanja i slavu u svetu nego u svojoj zemlji? Nije li ta sudbina ostala od Vuka Karadžića do Mihaila Đurića i desetine hiljada stručnjaka koji odbačeni napuštaju Srbiju i afirmaciju doživljavaju u belom svetu? Oholi vlastodršci u Srbiji su vazda nastojali da kazne i proteraju autonomne kritičke intelektualce, jer "učeni ljudi bune podižu protiv svog praviteljstva".² Nakon Drugog svet-skog rata na ovaj ostrakizam "nakalemio" se boljševički antiintelektualizam s partijom kao kolektivnim intelektualcem i strahom, odbojnošću, čak i mržnjom prema autonomnim intelektualcima. Štaviše, jugoslovenski vlastodršci su Staljinovu taktiku prema intelektualcima ("Omasovi ih da bi ih ponizio") doveli do apsurdna, tako da je aforističar Vib 70-tih godina lucidno primetio: "Uskoro će u ovoj zemlji biti više doktora nauka nego pismenih ljudi".

Tako je formirana armija politikantske, lakejske inteligencije. Najzad, u poslednjoj deceniji desilo nam se najgore: izdaja i autokompromitacija intelektualaca koji su svojim političkim angažovanjem snabdeli političke strasti i nacionalne sukobe moralnim i intelektualnim autoritetom.

Na talasu ovog antiintelektualizma otisnulo se u svet u protekloj deceniji stotine hiljada mladih i obrazovanih ljudi, među njima niz vrhunskih stručnjaka i umetnika, koji afirmaciju doživljavaju daleko od svoje zemlje. Za njima je ostala praznina koju najčešće popunjavaju mediokriteti i duhovni pigmeji. Mnogi su skloni da razloge nacionalne golgote i političkog sunovrata Srba u protekloj deceniji vide upravo u ovom egzodusu i ostrakizmu najumnijih i najvitalnijih snaga srpskog naroda. Stoga je krajnje vreme da se Srbi zamisle nad svojim antiintelektualizmom. Jer, ako je temelj srednjovekovnog društva bila zemlja, novovekovnog kapital-vrednost, izvesno je da će temelj društva XXI veka biti znanje. Sa ovakvim odnosom prema vlastitoj pameti, antiintelektualizmom – srpski narod u tom veku ne očekuje ništa dobro.

Podvlašćivanje univerziteta

Pojavne manifestacije antiintelektualizma u savremenoj Srbiji su različite: od enornog devalviranja intelektualnog rada i usluga do povremenih udara centara političke moći po autonomnoj inteligenciji i hramovima kulture. Novi Zakon o univerzitetu je samo kruna tog antiintelektualizma. Zapravo, to je zakon protiv univerziteta jer je usmeren na zatiranje same ideje univerziteta i poništavanje njegovog bića. U dosadašnjoj istoriji srpskog zakonodavstva o univerzitetu, počev od osnivanja Beogradskog univerziteta 1905. godine, nije donet

2 Vuk Stefanović Karadžić, "Komentar k pismu mome, pisanom Milošu Obrenoviću, 12. aprila 1832. godine", *Dela, istorijski spisi*, (Priredio Radovan Samardžić), Prosveta, Beograd, 1968, str. 243-244.

zakon o univerzitetu sa toliko nedopustivih proceduralnih i sadržinskih mana, sa toliko restriktivnih i represivnih odredbi.³

Zakon je pripreman u tajnosti, bez znanja i saradnje relevantnih naučno-istraživačkih i obrazovnih ustanova Srbije, ignorisanjem i nipodaštavanjem kako srpske univerzitetske tradicije tako i međunarodno prihvaćenih standarda o akademskoj autonomiji. Najuglednije i najviše naučne ustanove u Srbiji (SANU, Beogradski univerzitet i sl.) nisu bile u prilici da se izjasne o tekstu ovog Zakona. Štaviše, njihov predlog da se ovaj Zakon, dok je bio u tekstu Predloga, povuče iz procedure, nije prihvaćen. Nacrt Zakona je dospao u javnost početkom maja 1998. godine. Javna rasprava o njemu trajala je svega dvadesetak dana. Zakon je donela Narodna skupština Srbije 26. maja 1998. godine. Tom prilikom usvojeni su amandmani koji se odnose na liberalizaciju režima studija. Time je otpao važan legitimacijski osnov za donošenje ovog Zakona, tj. “poboljšanje efikasnosti studija”, jer je Vlada odustala od predloga kojim se pooštava režim studija.⁴ Na drugoj strani, prihvaćen je amandman kojim se uvodi pravilo da su zaposleni na univerzitetu u obavezi da potpišu ugovor o radu (čl. 165), kao i druge odredbe kojima se podstiče podanička poslušnost, politička servilnost i sputava sloboda duha i stvaralaštva.

Uprkos ozbiljnim primedbama i kritici od strane najuglednijih institucija i pojedinaca u zemlji, uprkos neodrživom legitimacijskom osnovu i zanatskoj nesolidnosti, uprkos manjkavostima formalnopravne i procesne prirode – Zakon o univerzitetu je stupio na snagu 4. juna 1998. godine kao još jedan u nizu nametnutih akata neumne vlasti. On autonomiju univerziteta zamenjuje “pripinudnom upravom”, slobodu – pokornošću i podaništvom, stvaralaštvo – političkom skućenošću.⁵

Autonomija univerziteta je civilizacijski, staleški, profesionalni, pravni i politički princip koji je opšteprihvaćen u novovekovnom društvu kao jedan od temelja moderne civilizacije. “Univerziteti su autonomne institucije koje stvaraju, procenjuju i zaveštavaju kulturu i duhovnost jednog naroda. Za to je neophodna moralna i intelektualna nezavisnost od političkih autoriteta i ekonomske moći.”⁶ Rezolucija UNESCO-a je još preciznija: “Autonomija je institucionalni oblik akademske slobode i nužan preduslov garantovanja odgovarajućeg obavljanja funkcija poverenih visokoškolskom nastavnom osoblju i institucijama. Države članice imaju obavezu da zaštite visokoškolske institucije od pretnji njihovoj autonomiji bez obzira odakle one dolazile.”

---

3 Up. Dejan Popović, “Povodom Predloga Zakona o univerzitetu”, *Nova srpska politička misao*, posebno izdanje *Univerzitet u Srbiji*, Beograd, br. 1/1999, str. 57-61. Sreten Vujović, “Nametnut nam je najreakcionarniji zakon u istoriji srpskog univerziteta”, *Danas*, 9. 11. 1998.

4 Up. Vesna Rakić-Vodinelić, “Pravni značaj i moguće posledice primene novog Zakona o univerzitetu”, *Nova srpska politička misao*, op. cit., str. 187-202.

5 Up. Zoran Ivošević, “Turbo-folk u visokom školstvu”, *Naša Nedeljna borba*, 27-28. 06. 1998., str. XV. Ilija Vujačić, “Tako su nestali dostojanstvo i autonomija...”, *Naša borba*, 19. 05. 1998. g.

6 *Magna Charta evropskih univerziteta*, Bolonja, 18. 09. 1988.

Tvorci i apologete novog Zakona o univerzitetu nisu spremni da otvoreno pogaze ove opšteprihvaćene standarde o autonomiji i slobodi univerziteta. Stoga se oni upinju da dokažu da je ovaj Zakon: 1) izmenio samo režim upravljanja univerzitetom, ali da se njime ne narušava autonomija visokog školstva, niti se zadire u slobodu naučnog rada i režima studija; 2) omogućio etatizaciju univerziteta tako što su uvedene određene ingerencije, ali i odgovornosti države u odnosu na univerzitet; i 3) stvorio uslove za depolitizaciju univerziteta, tj. za proterivanje stranaka i politike sa univerziteta.⁷

Ovi argumenti su izraz svojevrstnog cinizma i hipokrizije. Učešće nastavnika i saradnika u upravljanju univerzitetom i fakultetima nije samo ograničeno, već je sasvim ukinuto. Umesto tzv. etatizacije i depolitizacije univerziteta, dobili smo njegovo podvođenje pod trenutnu vlast. To je izričito predviđeno čl. 123. ovog Zakona, po kojem rektora i dekana imenuje i razrešava osnivač, tj. vlada. Ako, pak, rektore i dekane postavlja vlada, bez ikakvog učešća zaposlenih, prvenstveno prema političkim kriterijumima, ili prema kriterijumima potpune lojalnosti aktuelnoj vlasti, a da dekani “uzimaju pod svoje” nastavnike i saradnike – jasno je da se moderni princip autonomije i slobode univerziteta zamenjuje predmodernim principima vazala i sizerena. Naime, po ovom Zakonu nastavnici i saradnici su vazali dekana, dekani i rektori su vazali vlade odn. vladajuće partije, koja se u krajnjoj liniji javlja kao pravi gospodar univerziteta. Međutim, ukoliko se sadašnja vlast promeni, sasvim je izvesno da će nova vlast smeniti dekane i rektore koje je imenovala prethodna vlast i postaviti nove, koji će njoj više odgovarati. Time su široko otvorena vrata politici, političkom samovlašću i kombinatorici na univerzitetu.⁸

Pravna destrukcija univerziteta

Novim zakonskim rešenjima vrši se otvoreno i bezočno potčinjavanje univerziteta vlasti, stvara se veoma širok prostor za političko arbitriranje, čak i za udaljavanje s fakulteta nastavnika i saradnika koji su politički nepodobni. Ovaj Zakon se nadovezuje na prethodni Zakon o univerzitetu iz 1992. godine i njime se ukida delimična autonomija univerziteta izborna u komunističkom periodu.

Član 165. i slične odredbe ovog Zakona koje zahtevaju potpisivanje akta lojalnosti, predstavljaju pravnu grotesku i vređaju profesionalni moral i ljudsko dostojanstvo. Te odredbe i retroaktivnost koju one podrazumevaju u suprotnosti su s osnovnim principima pravne države i Ustava Republike Srbije. U tekstu Zakona susrećemo se sa normama koje su lišene pravne kulture i koje su manjkave u pravno-tehničkom smislu.⁹ To su norme koje predstavljaju pra-

7 Up. Ratko Marković, Milovan Bojić i Vojislav Šešelj, “Kome je do politike neka osniva stranku”, *Velika Srbija*, specijalno izdanje, Beograd, juna 1988. Dragoš Kalajčić, “Zakon o univerzitetu otvara put istinskoj eliti”, *Nedeljni Glas*, 18. 11. 1998.

8 Up. Danilo Basta, “Slobodan univerzitet u demokratskoj Srbiji”, *Književne novine*, Beograd, decembar 1998, str. 1. Dušan Bataković, “Sunovrat srpske elite”. *Nova srpska politička misao*, op. cit., str. 139-144.

9 Up. Vladimir Vodinelić, “Serbia without University – Legal Consequences of the 1998 University Act”, *Sociologija*, Vol. XL, No 4, Belgrade 1998.

venu destrukciju univerziteta na više načina: 1) tako što su neprimerene stvarnosti, jer su anahrone i suprotne univerzitetskim standardima; 2) što osujećuju ono što proklamuju; 3) što onima koji ih primenjuju, posebno dekanima i upravnim odborima, daju široka ovlašćenja; 4) što ozakonjuju važenje neprava; 5) što su protivrečne i nejasne; 6) što su neodređene i nelogične itd.

Nastao kao normativni rezultat autoritarnog režima, Zakon o univerzitetu paradigmatično razotkriva instrumentalizaciju jednog pravnog akta u obezbeđenju autoritarnih zahteva političkog realiteta. On pati od bolesti tipične za srpsku legislativu i njene proizvode – od disproporcije između liberalno-demokratske forme i autoritarno-represivne sadržine. Zakon o univerzitetu ima javni oblik liberalnog uređenja univerziteta, kakvo je izraz opštih (i ideoloških) potreba, mada ne i političkog realiteta; istovremeno on sadrži prikrivene oblike represije, koja je izraz političkog realiteta, tj. potrebe da se univerzitet disciplinuje i marginalizuje. Tako dolazimo u situaciju u kojoj se ovaj Zakon belodano prikazuje kao simulovana norma koja sadrži privid prava i istinu o izopačenoj (pravnoj) stvarnosti.

Dakle, reč je o lošem, represivnom i retrogradnom zakonu koji ukidajući poslednje garantije akademskih sloboda i autonomija nauke, negira univerzitet kao mesto slobodnog istraživanja, obrazovanja i stvaralaštva. Usvajanje i primena ovog kobnog Zakona predstavlja svojevrсни atak na univerzitate u Srbiji, njihov najdublji i najveći pad. Sa izuzetkom nemačkog režima iz 30-tih godina, nijedna evropska vlada u XX veku nije nametnula toliko nepoverenje u univerzitetski kadar i njegovu sposobnost da u procesu univerzitetske samouprave brine o svom interesu, kakvo je izraženo u ovom Zakonu.¹⁰ Njegovim stupanjem na snagu otpočelo je poništavanje same ideje i smisla *universitas*. Od univerziteta će ostati samo ime i forma. Nova stranica našeg akademskog života biće obeshrabrujuće ružna i tragična. Represija i slična događanja na pojedinim fakultetima (Pravnom, Filološkom, Elektrotehničkom) su tek prvi redovi na toj mračnoj stranici.¹¹

Međutim, podrška otpuštenim i kažnjenim profesorima Univerziteta je izostala, kako od strane studenata tako i od strane kolega. Najveći broj nastavnika i saradnika univerziteta u Srbiji ostao je pasivan pred činjenicom razaranja univerziteta i izgona nastavnika sa fakulteta iz vanuniverzitetskih razloga. Štaviše, Zakon o univerzitetu “došao je kao dar s neba da prikrije svu bedu realnog stanja univerziteta”.¹² A brojna armija univerzitetskih ketmana i kameleona odlično pliva u ovim uslovima. Oni će kao “nema većina” koja je preživela sve hirove i zapovesti prethodnih (ne samo komunističkih) režima, nesumnjivo preživeti i sadašnje vlastodršce, ovu i slične elementarne nepogode na univerzitetu.¹³

Otkazi i kažnjavanje nastavnika na Pravnom, Filološkom, Elektrotehničkom i drugim fakultetima predstavljaju pogubne, ali očekivane rezultate novog

---

10 Up. “Šta se zbiva na univerzitetu”, *Republika*, Beograd, br. 197, 16-30. 09. 1998.

11 “The University Act and University of Belgrade”, *Sociologija*, op. cit. pp. 481-576.

12 Božidar Jakšić, “Spoljašnje i unutrašnje razaranja univerziteta” *Republika*, br. 208-209, Beograd, 1-31. 03. 1999.

13 Isto.

Zakona o katastrofalnom i bolesnom stanju univerziteta. Da je Srbija imala pravi univerzitet, a ne univerzitet u profesionalnom i moralnom posrnuću, da stajanje na univerzitetu nije već bilo katastrofalno, takav zakon ne bi bio moguć.¹⁴

Izgon nastavnika Pravnog fakulteta

Kada je Zakon o univerzitetu stupio na snagu 4. juna 1998. godine, šesnaest nastavnika je potpisalo izjavu da neće zaključiti ugovor o radu predviđen čl. 165 Zakona.¹⁵ Poslednjeg dana avgusta dekan Fakulteta je doneo odluku o reizboru profesora Vladimira Vodinečića u više zvanje, čime je on, kao prva žrtva primene novog zakona, udaljen sa fakulteta.¹⁶ U znak protesta protiv takve odluke, 15 profesora je obustavilo sve aktivnosti u nastavi.¹⁷ Sredinom septembra troje nastavnika je dobilo otkaze (prof. dr Dragoljub Popović, prof. dr Dragor Hiber i doc. Mirjana Stefanovski) zbog neopravdanog izostajanja s posla pet uzastopnih dana.¹⁸ Krajem septembra dekan je doneo rešenje o suspenziji deset profesora.¹⁹ Nakon toga, profesorima u protestu pridružili su se i doc. dr

14 Up. Stanko Pihler, "Ravnodušnost puka nezrelog i otupelog", *Nova srpska politička misao*, op. cit., str. 119-120.

15 "Pošto naš fakultet nije smogao snage da stupi u štrajk povodom Zakona o univerzitetu od 26. maja 1998. godine, nama, dolepotpisanim nastavnicima, nije preostalo ništa drugo nego da izjavimo da nećemo zaključiti ugovor o radu predviđen članom 165. toga Zakona. Takva izjava o lojalnosti od nas se ne može očekivati i mi je već sada s gnušanjem odbijamo. Za posledice koje mogu da nastupe zbog takvog našeg stava, unapred ćemo, u svakom pogledu, smatrati odgovornim budućeg dekana – namesnika i tvorce samog i izopačenog Zakona od 26. maja. Isto tako, smatraćemo ih odgovornim i ako bilo ko od onih koji su sada zaposleni na našem Fakultetu bude sa njega uklonjen po novom Zakonu o univerzitetu". Izjavu potpisali: dr Danilo Basta, red. profesor; dr Mirjana Stefanovski, docent; dr Vesna Rakić-Vodinečić, vanredni profesor; dr Miroljub Labus, red. profesor; dr Gašo Knežević, vanredni profesor; dr Kosta Čavoški, redovni profesor, dr Jovica Trkulja, red. profesor, dr Dragor Hiber, vanredni profesor; dr Vojin Dimitrijević, redovni profesor; dr Mirjana Todorović, red. profesor; dr Dragoljub Popović, red. profesor; dr Vladimir Vodinečić, vanredni profesor; dr Radmila Vasić, vanredni profesor; dr Dragica Vujadinović-Milinković, vanredni profesor; dr Slobodanka Nedović, docent i dr Aleksandra Jovanović, docent.

16 Dekan je doneo odluku da se konkurs za izbor prof. dr Vladimira Vodinečića u zvanje redovnog profesora "okonča tako što se ne vrši izbor i raspisuje se novi konkurs". Dekan je doneo i rešenje dr Vladimiru Vodinečiću, vanrednom profesoru, o prestanku radnog odnosa zbog okončanja konkursa odlukom o reizboru (Rešenje 02-broj: 3145, od 31. 08. 1998.).

17 U tom smislu upućena su pisma dekanu Antiću, svim nastavnicima i saradnicima Pravnog fakulteta u Beogradu, studentima i javnosti. Pisma su potpisali svi potpisnici izjave od 4. juna, sem otpuštenog profesora Vodinečića.

18 16. 09. 1998. godine dvanaestoro profesora Pravnog fakulteta u štrajku uputilo je pismo dekanu u kojem protestuju protiv njegovih nezakonitih odluka o otkazima profesorima Popoviću, Hiberu i Stefanovskoj. Istovremeno su ga obavestili da se oni neće vratiti svojim nastavnim obavezama dok on ne stavi van snage nezakonita rešenja o otkazima.

19 28.09.1998. godine Dekan je doneo rešenje o suspenziji (udaljavanju sa rada do konačne odluke o njihovoj disciplinskoj odgovornosti) profesorima: K. Čavoškom,

Olga Popović-Obradović i asistenti mr Goran Svilanović i mr Milica Delević-Đilas. Uskoro su uručeni otkazi i prof. dr Vesni Rakić-Vodinelić i mr Goranu Svilanoviću, a potom i Milici Delević-Đilas.²⁰

Pokušaj nastavnika u protestu da dekana odvrate od nerazumnog kršnja zakona i pogubnih poteza, te da se, eventualno, putem kompromisa pronađe izlaz iz teške situacije – nisu urodili plodom, naprotiv, dekan je novim suspenzijama i selektivnim kaznama nastavnika pokazao isključivost i samovolju u obavljanju svoje odgovorne funkcije.

Budući da su ovim otkazima ugrožene osnove njihove profesije, nastavnici u protestu doneli su odluku da nastave sa obustavom rada sve dotle dok se otpuštene kolege ne vrata na posao a ostalima ukine suspenzija. Oni su posebno upozorili na narušavanje osnovnih principa studija na Fakultetu, bez kojih predavanja studentima o pravu i pravdi gube smisao. Otkazi i suspenzije kolega samo ilustruju ugroženost tih principa, ugroženost samog bića univerziteta. Otuda ti otkazi i suspenzije nisu samo fakultetska stvar i ne tiču se samo Pravnog fakulteta. Oni će posredno uticati na sudbinu niza generacija studenata, na budućnost Pravnog fakulteta i univerziteta u celini.²¹

Sa Pravnog fakulteta je, pozivajući se na novi Zakon o univerzitetu, za samo tri meseca, u periodu od septembra do decembra 1998. godine, odstranjeno sedam profesora i saradnika, a protiv dvostruko većeg broja izrečene su različite kaznene mere – od suspenzija do novčanih sankcija. Ukratko, gotovo jedna četvrtina zaposlenih u nastavi na beogradskom Pravnom fakultetu postalo je žrtvom kaznene politike na ovom fakultetu, pri čemu se krug kažnjenih iz dana u dan širi. U kom pravcu, u kojoj formi i kojim intenzitetom će se dalje sprovoditi kaznena politika prema profesorima ovog Fakulteta, ostaje da se vidi. Izvesno je jedino to da nema nagoveštaja da će se ona zaustaviti i da postoji ozbiljna opasnost da će zbog nje doći do razaranja Pravnog fakulteta kao institucije. Zloupotreba ovlašćenja i šteta koja se njome nanosi Fakultetu, bez presedana je u gotovo sto šezdeset godina dugoj istoriji Pravnog fakulteta. Stoga su nastavnici u protestu u svom poslednjem apelu javnosti poručili: “Pozivamo dekana da se presabere i da na dobrobit Pravnog fakulteta smogne snage i nađe načina da se svi otpušteni nastavnici i saradnici što pre vrata na Fakultet i preuzmu svoje nastavne obaveze. Apelujemo na najširu javnost, na uspavane savesti, na nadležnog ministra i sadašnjeg rektora da se duboko zamisle nad

---

V. Dimitrijeviću, A. Jovanoviću, G. Knežević, S. Nedović, V. Rakić-Vodinelić, M. Todorović, J. Trkulji, R. Vasić i D. Vujadinović-Milinković. Dva dana kasnije Dekan je uručio rešenje dr Vojinu Dimitrijeviću, redovnom profesoru, o penzionisanju, tj. prestanku radnog odnosa po sili zakona.

20 Organ za vođenje disciplinskog postupka protiv prof. dr Vesne Rakić-Vodinelić doneo je odluku o izricanju disciplinske kazne prestanka radnog odnosa 12. 11. 1998. godine. Rešenje o otkazu asistentu mr Goranu Svilanoviću uručeno je 26.12. 1998. godine.

21 Sadržina pisama nastavnika Pravnog fakulteta u Beogradu u protestu objavljena je u *Književnim novinama*, Beograd, decembar 1998. i u *Novoj srpskoj političkoj misli*, op. cit., str 236-245.

očiglednim razaranjem Pravnog fakulteta u Beogradu. Tom opakom i neodgovornom narušavanju jedne stare škole konačno se mora stati na put.”²²

Događaji na Pravnom fakultetu predstavljaju pogubne, ali očekivane rezultate novog Zakona o univerzitetu. Budući da se kaznena politika na univerzitetu nastavlja, nastavnici Pravnog fakulteta u protestu našli su se pred dilemom: da li da nastave sa bojkotom nastave i svi dobiju otkaze, ili da se vrate nastavnim obavezama i, koristeći legalne forme unutar Fakulteta – nastave borbu za vraćanje otpuštenih kolega, kao i protiv novih izгона. Većina nastavnika je donela odluku o vraćanju u nastavu počev od januarskog ispitnog roka. Ostali su se vratili svojim nastavnim obavezama nakon napada NATO na SR Jugoslaviju 24. marta 1999. godine.

Samoporobljavanje univerziteta

Uprkos ovim poražavajućim činjenicama i očiglednoj pravnoj destrukciji univerziteta koja je na delu, reakcija i otpor relevantnih društveno-političkih i kulturnih činilaca su izostali. Političke stranke koje su se više puta vraćale iz političke kome zahvaljujući svežoj (studentskoj) krvi sa univerziteta, sada su univerzitet pustile niz vodu. Da ne pominjem SANU, SPC i ostale kulturne i političke institucije koje su ostale po strani. Ipak, najviše zabrinjava, obeshrabruje i obespekojava lakejska reakcija nastavnika univerziteta, koja se pretvorila u farsu spasavanja tzv. profesorskih privilegija. Strah od otpuštanja s posla profesora-činovnika države, prevagnuo je nad potrebom da se brane profesionalni status, sloboda i nezavisnost univerziteta. Ne mali broj nastavnika i saradnika otvoreno ili prećutno učestvuje u ovom ataku na univerzitet, tako da se može govoriti o samoporobljavanju univerziteta. Beogradski univerzitet, čija je povest duga, bogata i tegobna, ovoga puta pao je na ispitu. On nije smogao snage da se odupre ovom drastičnom ograničavanju univerzitetske autonomije i obesmišljanju univerzitetskog poziva.²³

Otuda su nastavnici univerziteta umnogome zaslužili ovakav Zakon, jer se nisu suprotstavili totalitarizaciji društva, koje se dešavalo u Srbiji u protekloj deceniji. Štaviše, mnogi su u tome aktivno učestvovali. Ne zaboravimo da je veliki deo profesora univerziteta i vodećih srpskih intelektualaca ušao u politiku i aktivno se angažovao: kao lideri vodećih političkih stranaka, kao intelektualni vazali političkih moćnika, kao ketmani i politički kameleoni, i kao prišipetlje raznih fondova i fondacija. Ulazeći u političku arenu i angažujući se na ovaj način, oni su sagoreli kao naučnici i istraživači, a potom potrošili ionako skroman kredit inteligencije u Srbiji. Na taj način oni su pre novog Zakona o univerzitetu zadali težak udarac autonomiji univerziteta, dovodeći u pitanje mogućnost opstanka autonomnih intelektualaca, koji su daleko od političke arene nastojali da se bave svojom strukom i naukom.

22 “Apel javnosti” nastavnika Pravnog fakulteta u protestu od 28. 12. 1998. godine povodom otkaza mr Goranu Svilanoviću, asistentu na predmetu građansko procesno pravo.

23 Up. Danilo Basta, “Slobodan univerzitet u demokratskoj Srbiji”, *op. cit.*, str. 1. Đorđe Vukadinović, “Zašto je univerzitet pao tako lako”, *Nova srpska politička misao*, *op. cit.*, str. 145-148.

Iz tih razloga ne treba imati iluzije da protesti studenata i malobrojnih nastavnika na pojedinim fakultetima mogu biti odbrana od ratničkih pohoda na univerzitet i druge institucije kulture, još manje da se mogu odupreti oštrici ostrakizma u Srbiji. Ipak, ti otpori imaju širi društveni značaj. Prvo, oni su izraz težnje da se osnaži etos poštovanja i odgovornosti za srpsku kulturu i njene hrmove. Drugo, oni su nagoveštaj da će Srbija ipak imati moderan, slobodan i autonoman univerzitet. Najzad, treće, oni su svojevrsni dokaz da je prisustvo intelektualaca u modernom političkom ključ demokratije, te da bi rasulo intelektualnog habitusa imalo kobne posledice za razvoj ljudske civilizacije. Uostalom, srpska istorija jasno ukazuje da je udar po hramovima kulture i njenim protagonistima, bio nagoveštaj velikih nesreća.

Zaključak

Zakon o univerzitetu Srbije (1998) je svojevrsni atak na univerzitet, jer je ugrozio samo biće univerziteta: samoupravu u univerzitetskim stvarima, autonomiju spram države i slobodu naučno-istraživačkog i nastavnog rada. Ispod zakonskog simulakruma slobodnog univerziteta krije se izobličenje njegove prirode i destrukcija njegovog bića.

Zakon o univerzitetu u suprotnosti je sa opšteprihvaćenim standardima u oblasti akademskih sloboda i sa međunarodnim obavezama zemlje, posebno prema Međunarodnom paktu o građanskim pravima. Istovremeno, on je u suprotnosti sa ustavom i drugim zakonima važećeg pravnog poretka. Ovakva ocena Zakona o univerzitetu, kao i mane koje su došle do izražaja u nizu slučajeva na Beogradskom univerzitetu, dovele su do oštarih kritika u javnosti i do podnošenja brojnih inicijativa za ocenu ustavnosti zakona pred Ustavnim sudom.

Dakle, u dugoj povesti univerziteta u Srbiji ovo je jedan od najrestriktivnijih, najnazadnijih i najpogubnijih zakona o univerzitetu. On predstavlja korak nazad u izgradnji pravne države i vladavine prava u našoj zemlji. Brojne slabosti, nejasnoće i nepravilnosti u primeni ovog zakona ukazuju na intencije vladajućeg establišmenta da ograniči i praktično ukine autonomiju univerziteta i slobodu stvaralaštva.

Sa ovakvim Zakonom o univerzitetu u jednoj ruci i sa, po sadržaju, smislu i domašaju sličnim, Zakonom o javnom informisanju u drugoj ruci – Srbija je dobila moćna sredstva, toljage u rukama autistične vlasti, koja će je još više samoizopštiti i udaljiti od civilizacijskih tekovina modernog sveta.